

**UNIVERSITATEA ALEXANDRU IOAN CUZA DIN IAȘI
FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE SOCIAL-POLITICE
ȘCOALA DOCTORALĂ,
Domeniul : SOCIOLOGIE**

***Valori ocupaționale și decizii educaționale în profesiile
asistențiale***

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat,

PROF. UNIV. DR. NICU GAVRILUȚĂ

Student-doctorand,

LUCIAN MOCREI-REBREAN

2022

Cuprins

Introducere/4

I. Valori în profesiile îngrijirii

- I.1. Valorile ca parte a culturii de grup /14
- I.2. Internalizarea valorilor /15
- I.3. Conceptul sociologic de profesie /17
- I.4. Socializarea profesională /20
- I.5. Profesiile îngrijirii /28
- I.6. Valori în profesiile îngrijirii /31
- I.7. Concluzii /35

II. Orientarea educațională

- II.1. Orientarea către rolul profesional /37
- II.2. Valori și alegeri educaționale /41
- II.3. Grupul social și asimilarea valorilor /44
- II.4. Noțiunea de grup de socializare /45
- II.5. Criteriile apartenenței la grup /47
- II.6. Concluzii /50

III. Teoria grupului de referință

- III.1. Conceptele de grup de apartenență/grup de referință /52
- III.2. Afilieră la grupul de referință /54
- III.3. Determinanții structurali ai alegerii grupului de referință /56
- III.4. Socializarea educațională și schimbarea valorilor /57
- III.5. Concluzii /60

IV. Teoria valorilor universal umane

- IV.1. Teoriile valorilor culturale /61
- IV.2. Domenii transculturale de valoare /64
- IV.3. Dinamica valorilor: modelul circumplex al lui Schwartz /67
- IV. 4. Valorile universal umane în context occupational /69
- IV.5. Concluzii /74

V. Teoria reprezentărilor sociale

- V.1. Conceptul de reprezentare socială/ 77
- V.2. Definiția, caracteristicile și funcțiile reprezentărilor sociale /80
- V.3. Valori și reprezentări sociale /82
- V.4. Rolul profesional ca obiect al reprezentării de grup /84
- V.5. Formarea reprezentărilor de rol profesional /87
- V.6. Concluzii /89

VI. Metodologie și design

- VI.1. Distanții conceptuale valori/atitudini/norme/nevoi /90
- VI.2. Operaționalizarea și măsurarea valorilor /94
- VI.3. Identificarea valorilor prin analiza reprezentărilor sociale /97
- VI.4. Concluzii: opțiunea pentru mixul de metode /100

VII. Studiul I: Valorile studenților care se pregătesc pentru munca de îngrijire

- VII.1. Populația investigată /103
- VII.2. Obiectivele cercetării /103
- VII.3. Metoda folosită /105
- VII.4. Analiza și interpretarea rezultatelor /115
- VII.5. Concluzii /174

VIII. Studiul II: Analiza valorilor profesionale ca elemente reprezentative

VIII.1. Populația investigată /179

VIII.2. Obiectivele cercetării /179

VIII.3. Metoda folosită /179

VIII.4. Analiza și interpretarea rezultatelor /181

VIII.5. Concluzii /188

Concluzii finale /190

Bibliografie /191

Anexe /202

Introducere

Cercetarea de față aparține în egală măsură domeniului sociologiei valorilor și celui al sociologiei educației. Dorim să surprindem procesul de socializare a valorilor profesionale în perioada educației universitare. Mai precis, ne referim la parcursul universitar ca perioadă de pregătire pentru o carieră într-o categorie de profesii tot mai prezentă în oferta educațională a universităților românești și anume profesiile asistențiale sau profesiile îngrijirii, înțelese ca ocupații care presupun achiziționarea unor competențe specializate necesare muncii de educație și de îngrijire a persoanei umane.

Ne-am propus, în perioada 2020 - 2022, investigarea populației studentești aparținând Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava, ce aparține ciclului de studii Licență IF, anii I-III, urmând 39 de programe de studiu, repartizate pe 10 facultăți.

Primul obiectiv a fost explorarea relației dintre opțiunea de a urma un program de studiu ce pregătește pentru munca de îngrijire, luată în considerare ca variabilă independentă și valorile lor profesionale, luate în considerare ca variabile dependente.

Al doilea obiectiv a fost explorarea relației dintre variabilele sociodemografice potențial relevante în variația valorilor ca aspecte ale culturii de grup și valorile profesionale ale studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire.

Al treilea obiectiv a fost surprinderea schimbării valorilor profesionale ca urmare a socializării academice, luată în considerare ca parte a procesului socializării profesionale anticipative, proces ce presupune, în cazul profesiilor îngrijirii, pe lângă achiziționarea de competențe de specialitate și internalizarea valorilor profesionale specifice.

Deși se referă la interioritatea individului, interesul sociologiei pentru valori rămâne legat de determinarea lor socială. Elucidarea conținutului sociologic al relației dintre valori și deciziile educaționale necesită explorarea sensului pe care noțiunea de valoare

îl primește în raport cu acțiunea socială. Cele două dimensiuni de analiză ale alegerii unei profesii, cea structurală, macrosocială și cea individuală pot fi conciliate abordându-le la nivel mediu, adică la nivelul grupului social. De aceea, am ales în cercetarea noastră o perspectivă structural - funcționalistă, cadrul ei teoretic fiind constituit de Teoria Grupului de Referință, așa cum a fost formulată de Robert K. Merton, ca paradigmă ce explică procesul de asimilare a valorilor viitoarei profesii prin socializare educațională. Pe ea se pot articula Teoria Valorilor Universale, ce îi aparține lui Shalom H. Schwartz și Teoria Reprezentărilor Sociale, așa cum a fost formulată de Serge Moscovici, din două motive pe care le prezentăm succint.

În primul rând, pentru că, în munca de îngrijire, problema valorilor profesionale este direct legată de problematica specifică rolului profesional. În acest sens, ca aspecte ale culturii profesionale, valorile asociate rolului profesional țin inclusiv de registrul etic și moral. Modul în care studenții își reprezintă viitorul rol profesional are deci relevanță și în privința valorilor lor profesionale.

În al doilea rând, atât Teoria Grupului de Referință cât și Teoria Reprezentărilor Sociale sunt teorii de nivel mediu, dezvoltate și verificate empiric la nivel de grup social. În acest sens, Teoria Reprezentărilor Sociale are relevanță pentru cercetarea noastră pentru că se apleacă cu predilecție asupra interacțiunii dintre colectivități și obiectele lor de cunoaștere în scopul de a surprinde modul în care, odată ancorate în gândirea comună, reprezentările acestora ghidează practicile sociale viitoare.

I. Valori în profesiile îngrijirii

Ne-am propus, în capitolul I, să ajungem la o definiție a noțiunii de valoare profesională având în vedere următoarele rigori epistemologice: intuitivitate și operaționalitate și evidențierea relațiilor cu concepte înrudite, ce țin de practica socială, cum sunt atitudinile și opiniile. Contribuțiile conceptuale ale structural-funcționalismului la

conceptualizarea sociologică a noțiunii de valoare rămân actuale întrucât, în contextul grupului social, valorile au o funcție coezivă. Ca fenomen de grup, cultura poate fi definită ca un ansamblu de valori și norme comune ce rămâne unitar cu toată diversitatea, potențial conflictuală, a orientărilor individuale. Deși rămâne o perspectivă care nu ia în considerare suficient rolul liberului arbitru în relația cu instanțele socializante, pentru cercetarea pe care ne-o propunem, abordarea structural funcționalistă a socializării profesionale explică satisfăcător, la nivel de grup social, variația și schimbarea valorilor într-un cadru instituționalizat. Am formulat, în acest context teoretic, o definiție operațională a valorilor profesionale: *credițe statornice ce fac parte integrantă din cultura de grup, socializate încă din perioada educațională premergătoare accesului într-o profesie și care influențează activ practica.*

Pornind de la specificul activității, profesiile îngrijirii pot fi definite ca *ocupații care utilizează cunoaștere specializată și presupun dezvoltarea unor abilități specifice, desfășurând o muncă al cărei obiect este educația și îngrijirea persoanei umane.* Rolul profesional este legat de relația de îngrijire ce se stabilește între practicieni și clienți, ca răspuns la nevoi presante de ordin psihofiziologic sau social. Propunem următoarea taxonomie a profesiilor îngrijirii: profesii care asigură îngrijire în domeniul medicinei, asistenței medicale și terapiilor fizice, profesii care asigură îngrijire în domeniul psihologiei, psihoterapiei și a consilierii, profesii care asigură îngrijire în domeniul educației, asistenței sociale și reprezentării juridice. Socializarea profesională presupune expunerea aspiranților la un set de valori și la o anumită reprezentare idealizată asupra rolului profesional, așa cum sunt reflectate în codurile deontologice. O analiză comparativă a acestora a permis identificarea următoarelor valorilor comune în profesiile îngrijirii: *respectul persoanei și demnității umane, respectarea vieții private și preocuparea pentru bunăstarea beneficiarilor.*

II. Orientarea educațională

Sensul individual și cel cultural al noțiunii de valoare nu pot fi separate. Chiar dacă sunt surprinse întotdeauna la nivel individual, valorile pot fi considerate expresii sau manifestări ale acelei culturi de grup specifice, împărtășite într-un mod viu, angajant, de o anume colectivitate.

În capitolul II, luând în considerare socializarea universitară ca și socializare profesională anticipativă și folosindu-ne de teoria grupului, așa cum este formulată de Robert Merton, am arătat că opțiunile educaționale pot fi descrise ca interacțiuni între variabilele structurale, cu valorile lor culturale asociate și acele presiuni situaționale ce sunt resimțite la nivel individual. Dorim să explorăm influența pe care o orientare pozitivă prealabilă către valorile specifice unei profesii îl poate avea în alegerea unui program de studiu ce pregătește pentru practicarea ei. Totodată internalizarea valorilor și a eticii profesionale este parte integrantă din procesul de socializare profesională.

Robert Merton definește grupul¹ pornind de la specificul relațiilor sociale ce se stabilesc între membrii lor. Ca formațiune socială, *este un număr de oameni angajați într-o formă de interacțiune socială repetată, suficient de durabilă pentru a putea fi identificat ca parte constitutivă a unei anume structuri sociale*. El analizează valorile ca variabile culturale ale socializării profesionale.

Procesul de socializare se referă la modul în care indivizii sunt modelați de cultura societății din care fac parte, societate care are anumite expectanțe de rol social în ceea ce îi privește pe toți membrii ei. Aceasta face ca achiziția, la nivel individual, de cunoaștere, atitudini, abilități și, nu în ultimul rând, asimilarea de valori specifice, să fie necesară pentru

¹ Robert K. Merton, *Social theory and social structure*, Ed. Free Press, New York, 1957, p. 287

a putea a performa cu succes în rolul respectiv. În aceste condiții, socializarea profesională este procesul prin care oamenii achiziționează, într-o manieră selectivă, valorile, atitudinile, interesele, abilitățile și cunoașterea, pe scurt, curentul cultural al acelor grupuri ale căror membrii sunt deja, sau din care doresc să facă parte.

Pornind de la criteriile de analiză propuse de Merton, am ajuns la concluzia că acele colectivități ce se formează prin alegerea și urmarea unor programe de studiu pot fi tratate ca grupuri sociale.

III. Teoria grupului de referință

În condiția în care valorile profesionale sunt internalizate atât în grupurile primare cât și în cele secundare, relația dintre grupurile de apartenență și grupurile de referință se constituie în contextul social în care valorile sunt asimilate la nivel individual. Ca viitori membrii ai unui grup la care sunt motivați să se afilieze, indivizii tind să asimileze valorile și să se conformeze anticipat normelor grupului respectiv. Am arătat în capitolul III că paradigma socializării anticipative permite abordarea teoretică a schimbării valorilor profesionale de-a lungul educației universitare. Colectivitățile formate prin alegerea și urmarea unui anume program de studiu sunt grupuri de socializare anticipativă. Membrii lor sunt motivați, ca viitori profesioniști într-un anume domeniu, să adopte cultura (inclusiv valorile) viitoarei categorii profesionale din care aspiră să facă parte, așa cum aceasta este socializată prin curriculum. Scopul declarat al parcursului universitar este legitimarea prin licențiere a participării la practica respectivelor grupuri ocupaționale și absorbirea absolvenților în interiorul organizațiilor profesionale respective.

Pornind de la premisa raportării pozitive a aspiranților la o carieră în profesiile îngrijirii la atitudinile, percepțiile, judecățile și valorile grupului de referință, paradigma socializării anticipative oferă instrumente conceptuale utile în studierea opțiunilor educaționale. Există diferite grade de angajare în procesul de socializare anticipativă și, prin urmare, de adoptare efectivă a valorilor profesionale la nivel individual.

Asimilarea valorilor profesionale socializate prin educație poate conduce la abandonarea, într-o oarecare măsură, a valorilor familiei. Pe de altă parte, influența acesteia nu încetează. Ne așteptăm, deci, ca valorile profesionale socializate prin curriculum să fie adoptate în mod selectiv. Convingerile curente pot fi provocate și perspectiva asupra practicii profesionale se poate modifica semnificativ de-a lungul traseului educational. Incompatibilități valorice de natură culturală pot afecta motivația în muncă și angajarea față de organizațiile profesionale.

IV. Teoria valorilor universal umane

Legătura dintre natura muncii de îngrijire și nevoile sociale care o fac necesară ne-a orientat către alegerea, în vederea construirii instrumentelor de lucru, a unei teorii a valorilor construită pornind de la trebuințele existenței sociale. Prezentăm, în capitolul IV, Teoria Valorilor Universal Umane, elaborată de Shalom Schwartz, precizând din start semnificația transculturală pe care acesta o acordă noțiunii de valoare². Ca aspecte integrante ale culturii de grup, valorile derivă din nevoi, biologice și sociale deopotrivă și reprezintă, în forma scopurilor asumate conștient la nivel individual, răspunsul la provocările la care toți indivizii și societățile trebuie să se adapteze. Poate fi identificată prezența discretă a zece domenii valorice, universal umane, subsumate unor dimensiuni mai cuprinzătoare: deschiderea la schimbare, conservatorismul, autoconfirmarea și autodepășirea. Ele sunt următoarele: *autorealizarea, puterea, securitatea, conformitatea, tradiția, autodeterminarea, stimularea, hedonismul, benevolența și universalismul*.

În condiția în care munca este mijlocul necesar pentru atingerea oricărui scop social dezirabil, valorile profesionale pot fi considerate expresii în context ocupațional ale valorilor universal umane, cu validitate transculturală. Înțelegem ca motivații ale acțiunii sociale și

² Shalom H. Schwartz, "A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications", *Comparative Sociology* 5, (2-3), 2006, pp.142-145

redefinite în context ocupațional, cele zece tipuri de valori pot fi luate în considerare ca factori care influențează alegerea viitoarei profesii.

Modelul teoretic propus de Shalom Schwartz organizează valorile într-un sistem de opoziții și compatibilități motivaționale. Unul din scopurile cercetării noastre acela de a captura variația valorilor în funcție de programul de studiu ales, în condiția în care luăm în considerare și factorii de natură structurală ce influențează alegerile educaționale. Variația la nivel de grup a valorilor poate fi atunci evaluată pornind de la importanța atribuită fiecăruia dintre cele zece tipuri de valori. Această structură de relații între valori face posibilă studierea modului în care sisteme de valori comune, priorități valorice de grup, relaționează cu alte variabile socio-demografice semnificative. Ne interesează acele caracteristici sociodemografice relevante pentru valorile profesionale, cum sunt vârsta, genul, nivelul educațional, religia și mediul de proveniență familial, variabile care pot contribui la explicarea diferențelor de grup.

Ca etapă a procesului de profesionalizare, educația universitară presupune, așa cum văzut, socializarea, mai mult sau mai puțin eficientă, a expectanțelor de rol profesional. În acest sens, considerăm că este necesară investigarea reprezentărilor de rol profesional ale studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire. Ca sisteme de idei ce țin de simțul comun, reprezentările sociale conțin judecăți evaluative asupra obiectului lor, în cazul nostru profesia cu standardele ei de competență dar și cu etica și deontologia ei. Valorile pot fi inferate nu numai din atitudini sau opinii ci și analizând structura reprezentărilor sociale.

V. Teoria reprezentărilor sociale

Serge Moscovici observă că instituțiile sunt, prin excelență, medii sociale ce favorizează emergența de noi reprezentări. Urmărim să arătăm întâi relevanța reprezentărilor sociale în studiul valorilor ca aspecte ale culturii de grup. Am prezentat, în capitolul V, dinamica emergenței reprezentărilor sociale arătând că, pe parcursul studiilor universitare în

interiorul programelor de studiu, se întrunesc condițiile ca o reprezentare de grup asupra viitorului rol profesional să emeargă. Pe măsură ce studenții își formează o reprezentare tot mai avizată asupra viitoarei rol profesii, apare și pobilitatea unor incongruențe sau chiar conflicte între valorile proprii și cele socializate.

Reprezentările sociale sunt procese de cunoaștere ce influențează și, la rândul lor sunt influențate de practica socială din care emerg. Studiul reprezentărilor sociale are ca scop descrierea conținuturilor acelei gândiri comune, cotidiene, care dă coerență credințelor și ideilor noastre referitoare la obiecte de cunoaștere relevante și a conexiunilor pe care le facem în legătură cu ele „la fel de ușor ca cum respirăm”³. Acestea fiind spuse, considerăm că reprezentarea rolului profesional emerge pe fondul valorilor și credințele anterioare. Odată ancorată la nivel de grup cunoașterea despre viitorul rol profesional, cu standardele lui deontologice dobândește valoare orientativă pentru membrii lui.

Referindu-se la moduri de cunoaștere colectivă, Teoria Reprezentărilor Sociale are relevanță în analiza proceselor de internalizare a valorilor profesionale, ca aspecte cunoscute prin educație ale rolului profesional.

VI. Metodologie și design

Am pornit de la constatarea că valorile rămân un fenomen social latent, că sunt concepte abstracte, dar nu atât de abstracte încât să nu poată fi “capturate” empiric. Între valori și opinii sau atitudinile exprimate se stabilește o relație general-particular și, totodată, abstract-concret, relație care face posibilă inferarea lor din opinii și atitudini. Totodată valorile nu pot fi teoretizate pierzând din vedere relația cu normele. În munca de îngrijire, profesionalizarea presupune

³ Serge Moscovici, “Notes towards a description of Social Representations”, *European Journal of Social Psychology* 18 (3), 1998, p. 214, <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420180303>, accesat în data de 12.04.2022

internalizarea a unui sistem de norme și valori specifice. În prima etapă a cercetării noastre ne-am propus identificarea și compararea valorilor profesionale la nivelul întregii populații investigate. Obiectivul principal a fost punerea în evidență a valorilor specifice studenților care se pregătesc pentru munca de îngrijire. Metoda folosită a fost ancheta sociologică iar instrumentul de lucru chestionarul cu întrebări închise și răspuns scalat, conceput ca un inventar de valori.

Rolul profesional și valorile asociate lui sunt intens socializate pe întreg parcursul educației universitare. Am arătat că acestea pot fi identificate ca elemente reprezentationale, ca parte integrantă a nodului central al reprezentărilor de rol. Reprezentările sociale sunt sisteme de idei evaluative, dar și afective, ce reflectă fidel modul în care grupul valorizează și se raportează emoțional la un anumit obiect social. Mai mult, ca element constitutiv al culturii de grup valorile profesionale socializate prin educație contribuie la construirea rolului profesional ca și obiect al reprezentării. Analiza reprezentărilor asupra rolului profesional este o cale legitimă de abordare a valorilor profesionale asociate acestuia. În a doua etapă a cercetării noastre ne propunem analiza reprezentărilor de rol profesional ale studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire. Obiectivul principal este cunoașterea reprezentărilor studenților asupra viitorului rol profesional pentru a evalua internalizarea valorilor profesionale asociate acestuia.

Am folosit un mix de metode ce țin atât de cercetarea calitativă, cum este metoda asocierii libere, cât și de cea cantitativă cum este analiza statistică a frecvențelor. Rezumăm, în continuare motivele pentru care am introdus în designul cercetării, pe lângă metode cantitative de culegere a datelor și o componentă calitativă.

În primul rând, datorită faptului că timpul alocat acestei cercetări nu ne permite un studiu longitudinal, nu am putut urmări în mod adecvat schimbarea valorilor de-a lungul perioadei socializării universitare, pentru fiecare program de studiu în parte.

În al doilea rând, datorită limitărilor inerente chestionarelor cu întrebări preformulate nu am putut explora conflictul de valori un aspect important în procesul de socializare a valorilor profesionale.

O abordare calitativă complementară a devenit necesară pentru explorarea eficienței internalizării valorilor asociate rolului profesional pe fondul valorilor anterioare ale studenților.

Acestea fiind spuse, considerăm că opțiunea pentru mixul de metode este justificată întrucât ne oferă posibilitatea să cunoaștem și să interpretăm contextul socio-cultural al socializării valorilor profesionale la nivel de grup profesional.

Integrarea unor metode de cercetare complementare într-un design unic crește versatilitatea designului de cercetare. Am recurs la un design stadial în două etape. În prima etapă a cercetării am utilizat exclusiv tehnici cantitative de culegere a datelor. În etapa a doua am optat, în studierea reprezentărilor de rol, pentru asocierea calitativ-cantitativ, utilizând tehnicile într-un mod integrat.

VII. Studiul I: Valorile studenților care se pregătesc pentru munca de îngrijire

Prima etapă a cercetării are un caracter exploratoriu. Am urmărit surprinderea comparativă a priorităților valorice ale membrilor diverselor programe de studiu pentru a pune în evidență valorile profesionale ale studenților care se pregătesc pentru munca de îngrijire, precum și influența variabilelor de ordin structural asupra acestora.

Ne-am propus următoarele obiective.

Primul obiectiv a fost explorarea relației dintre opțiunea de a urma un program de studiu ce pregătește pentru munca de îngrijire, luată în considerare ca variabilă independentă și valorile lor profesionale, luate în considerare ca variabile dependente.

Al doilea obiectiv a fost explorarea relației dintre variabilele sociodemografice potențial relevante în variația valorilor ca aspecte ale

culturii de grup și valorile profesionale ale studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire.

Al treilea obiectiv a fost surprinderea schimbării valorilor profesionale ca urmare a socializării academice, luată în considerare ca parte a procesului socializării profesionale anticipative, proces ce presupune, în cazul profesiilor îngrijirii, pe lângă achiziționarea de competențe de specialitate și internalizarea valorilor profesionale specifice.

Am formulat următoarele întrebări de cercetare, cu ipotezele derivate:

Întrebarea 2.1. Variaza valorile profesionale ale studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire în funcție de statutul educațional, ocupația și mediul sociocultural al familiei de proveniență?

Pentru a răspunde, dorim să confirmăm următoarele ipoteze.

Ipoteza 2.1.1. Poate fi pusă în evidență variația valorilor studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii în funcție de nivelul de diplomă al părinților.

Ipoteza 2.1.2. Poate fi pusă în evidență variația valorilor studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii în funcție de ocupația părinților.

Ipoteza 2.1.3. Poate fi pusă în evidență variația valorilor studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii în funcție de mediul sociocultural de proveniență.

Întrebarea 2.2. Variaza valorile profesionale ale studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire în funcție de religiozitate și apartenență confesională?

Pentru a răspunde, dorim să confirmăm următoarele ipoteze.

Ipoteza 2.2.1. Poate fi pusă în evidență variația valorilor studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii în funcție de religiozitatea declarată.

Ipoteza 2.2.2. Poate fi pusă în evidență variația valorilor studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii în funcție de apartenența confesională.

Întrebarea 2.3. Influențează genul și vârsta, ca sociocorelate potențial relevante în problema valorilor profesionale, valorile studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire?

Pentru a răspunde, dorim să confirmăm următoarele ipoteze.

Ipoteza 2.3.1. Poate fi pusă în evidență variația valorilor studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii în funcție de gen.

Ipoteza 2.3.2. Poate fi pusă în evidență variația valorilor studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii în funcție de vârstă.

Al treilea obiectiv al cercetării noastre este surprinderea schimbării valorilor profesionale ca urmare a socializării academice, luată în considerare ca parte a procesului socializării profesionale anticipative, proces ce presupune, în cazul profesiilor îngrijirii, pe lângă achiziționarea de competențe de specialitate și internalizarea valorilor profesionale specifice.

Întrebarea 3.1. Pot fi sesizate schimbări în valorile profesionale ale studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire ca urmare a socializării universitare?

Pentru a răspunde, dorim să confirmăm următoarea ipoteză.

Ipoteza 3.1.1. Poate fi pusă în evidență variația valorilor studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii în funcție de anul de studiu.

Metoda folosită a fost ancheta pe bază de chestionar. Am construit instrumentul de lucru în scopul capturării cu cât mai mare acuratețe a variației valorilor în populația investigată, în funcție de opțiunea educațională exprimată prin alegerea și urmarea unui program de studiu. Instrumentul a avut două componente principale: un inventar de itemi ce operaționalizează valorile ocupaționale și un set de întrebări referitoare la variabile structurale potențial relevante în problema variației valorilor profesionale ale studenților. Pornind de la taxonomia propusă și testată empiric de Shalom Schwartz am conceput un inventar de valori, pre-definind o hartă de posibile valori profesionale. Domeniile

de valoare au fost redefinite în context ocupațional și operaționalizate prin valori exprimate la nivel individual, valori legate direct de mediul de lucru, de relațiile cu colegii și de specificul activității profesionale, criterii ce descriu contextul social al muncii. Am construit apoi itemii în așa fel încât să reflecte, pe cât posibil, situații cotidiene la locul de muncă și să fie formulați cât mai concret. Subiecților li s-a cerut să evalueze importanța acordată valorilor respective, așa cum sunt exprimate în context ocupațional, pe o scală Likert cu 5 gradații, în scopul atingerii unui nivel optim de consistență internă.

Variabilele structurale potențial relevante în variația valorilor profesionale ca aspecte ale culturii de grup social luate în considerare au fost: statutul socioeconomic și mediul sociocultural al familiei de proveniență, programul de studii urmat și anul de studiu. Am inclus de asemenea sociocorelate de ordin demografic ce pot influența valorile specifice muncii de îngrijire: genul și vârsta.

Consistența internă a scalei a fost testată, determinându-se coeficientul *Cronbach alfa* pentru fiecare din cele zece domenii de valoare operaționalizate în context profesional. Scalele construite pentru măsurarea importanței acordate domeniilor de valoare au obținut valori ale indicelui *Cronbach alfa* superioare valorii minime de referință ($\alpha = 0,7$).

Populația studentescă investigată, alcătuită din 5920 de subiecți, aparține ciclului Licență IF, anii I-III și urmează 39 de programe de studiu, repartizate pe 10 facultăți. În scopul asigurării unei baze adecvate de comparație, a fost mai întâi divizată în 2 categorii, în funcție de criteriul apartenenței/nonapartenenței la programele de studiu ce pregătesc pentru profesiile îngrijirii. Au rezultat două grupuri ce au fost proiectate pentru eșantionare aleatorie stratificată în funcție de program și an de studiu, subiecții chestionați fiind apoi selectați prin metoda pasului statistic.

În privința culegerii datelor, condițiile cerute pentru aplicarea unor teste parametrice de semnificație statistică în vederea confirmării ipotezelor au fost îndeplinite. Independența observațiilor (culegerea

datelor) asupra grupurilor a fost asigurată. Subiecții dintr-un grup nu au făcut parte și din alt grup (studenții care urmează două programe de studii în paralel au fost excluși încă din faza de eșantionare). De asemenea, influența reciprocă între colectivitățile de studenți ce urmează programe de studiu diferite, la facultăți diferite și cu orare diferite, poate fi considerată minimă. Am recurs, în plus, la o normalizare a distribuției scorurilor tuturor variabilelor dependente, respectiv benevolență, universalism, conformitate, hedonism, tradiție, autodeterminare, autorealizare, putere, securitate și stimulare prin metoda rangurilor. Menționăm și faptul că, în interpretarea rezultatelor obținute, diferențele de scor au fost apreciate ținând cont de efectul de dezirabilitate datorat naturii eminentemente pozitive a valorilor operaționalizate.

Datele au fost prelucrate în programul SPSS 17. Scorurile medii acordate de subiecții aparținând diferitelor programe de studii celor 10 variabile valorice dependente au fost comparate utilizând testul de varianță unifactorială *ANOVA* și *Testul t* pentru eșantioane independente.

Valorile specifice muncii de îngrijire se regăsesc în domeniile universalismului și benevolenței. O analiză corelațională *Pearson r* a fost efectuată pentru a stabili dacă există corelații statistice semnificative între valori.

VIII. Analiza valorilor profesionale ca elemente reprezentationale

Al treilea obiectiv al primei faze a cercetării nu a fost atins pentru că un studiu longitudinal care să pună în evidență schimbarea valorilor nu a fost cu putință. În urma testelor de semnificație statistică am constatat că programul de studii Asistență socială a obținut, pentru valorile specifice muncii de îngrijire, comparativ cu toate celelalte programe de studiu, scorurile cele mai ridicate. De aceea, populația investigată a fost constituită din studenții ciclul Licență IF ai programului de studiu Asistență Socială din anii I, II și III. Au participat un eșantion reprezentativ de studenți ai programului de studiu Asistență socială din

anii I, II și III. Populația a fost proiectată pentru o eșantionare aleator stratificată în funcție de gen și de anul de studiu.

Obiectivul principal a fost cunoașterea reprezentărilor studenților asupra viitorului rol profesional pentru a identifica valorile profesionale asociate acestuia, așa cum au fost internalizate prin educația universitară.

Am angajat o abordare multi-metodă a reprezentărilor sociale în trei pași succesivi: surprinderea conținutului reprezentării, studierea importanței relative și a ierarhiei elementelor reprezentationale și determinarea acelor elemente care formează nodul ei central.

Pentru a identifica elementele constitutive ale conținutului reprezentării rolului profesional de asistent social am folosit metoda asocierii libere. Am prezentat obiectul social fără elemente reprezentationale și am solicitat subiecților să le producă, *hic et nunc*, pentru a-l descrie, folosind un chestionar construit pe baza principiului asocierii libere, chestionar cu o singură întrebare deschisă.

Prin aplicarea chestionarului de asociere liberă, subiecții investigați au oferit 24 de cuvinte și expresii distincte, legate de expresia inductoare: „profesia de asistent social”. Deși frecvența nu poate fi considerată un indicator suficient pentru determinarea centralității, se poate deja observa că un număr de itemi au întrunit într-o măsură semnificativă consensul.

În identificarea dimensiunii descriptive a reprezentării profesiei de asistent social am pornit de la constatarea că proprietatea definitorie a elementelor centrale este că sunt indispensabile în construirea obiectului reprezentării sociale. Elementele reprezentationale au fost situate într-un context ambiguu, așteptându-ne ca elementele centrale să apară în mod spontan în discursul membrilor grupului, în efortul lor de a dezambigua modul de descriere al obiectului reprezentat, obiect care, în cazul nostru trezește, într-o măsură semnificativă, interesul general.

Pe baza răspunsurilor oferite am construit un chestionar descriptiv în scopul de a evidenția nodul central al reprezentării „asistentului social”. Tehnica de construcție a chestionarului a fost cea a dublei negări.

Dimensiunea evaluativă este însă cea care ne-a interesat pentru că implică în mod direct valorile subiecților, fundamentând judecățile lor asupra obiectului reprezentării. Pentru a surprinde rolul valorilor în modul în care studenții își reprezintă viitorul lor rol profesional, am construit un chestionar evaluativ. Subiecților li s-a cerut să desemneze, din setul de termeni descriptivi obținut prin asociere liberă, pe aceia care desemnează caracteristicile cele mai relevante ale obiectului social reprezentat.

Concluzii

Ca variabile de grup, valorile profesionale variază semnificativ în populația investigată, luată în considerare ca populație studentescă angajată într-un proces de socializare profesională anticipativă.

Cele două domenii de valoare operaționalizate în studiul exploratoriu, care cuprind valorile specifice muncii de îngrijire ca valori prosociale prin excelență și anume respectul pentru persoana și viața privată a beneficiarilor și preocuparea pentru bunăstarea acestora, sunt benevolența și universalismul. În această privință am constatat următoarele.

Pot fi puse în evidență diferențe, semnificative din punct de vedere statistic, între valorile studenților care urmează programe de studiu ce pregătesc pentru profesiile îngrijirii și ceilalți studenți. Studenții care se pregătesc munca de îngrijire acordă o importanță mai mare benevolenței și universalismului decât cei care urmează alte programe de studiu. În condiția în care cele două domenii de valoare se referă la specificul profesiilor îngrijirii, relația directă cu clienții, se poate afirma că, referitor la mediul de lucru, la relațiile cu colegii și la contextul organizațional al muncii, există o orientare prosocială înțeleasă ca și concepție comună, distinctă, caracteristică studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire.

Definită ca importanță acordată binelui persoanelor din proximitatea socială, în context ocupațional orientarea către benevolență

presupune în primul rând preocupare pentru bunăstarea beneficiarilor serviciilor, manifestată prin confidențialitate și grijă. Printre valorile ocupaționale care exprimă orientarea către benevolență se numără devotamentul față de colectivul de lucru, integritatea profesională sau dispoziția de ierta.

Definită ca egalitarism, toleranță și preocupare pentru justiția socială, orientarea către universalism presupune, în context ocupațional, importanță acordată asumării unei atitudini transparente și oneste în practica profesională și protejarea drepturilor beneficiarilor. Printre valorile ocupaționale care exprimă orientarea către universalism se numără respectul față de opinia colegilor, promovarea egalității de șanse și preocuparea pentru progresul social.

Analiza relațiilor dintre valorile profesionale specifice muncii de îngrijire și celelalte valori ale studenților ce se pregătesc pentru această muncă a pus în evidență următoarele aspecte.

Valorile universalismului corelează puternic cu valorile benevolenței. Nivelul corelației, cuprins între pragurile de 0,50 și 0,69, indică o asociere semnificativă substanțială între cele două variabile. Asocierea semnificativă substanțială între cele două domenii de valoare, cea mai puternică identificată, consistă cu conținutul lor prosocial comun, confirmând totodată circularitatea modelului elaborat de Schwartz, pe baza complementarității valorilor.

Valorile tradiției corelează puternic cu valorile benevolenței, dar mediu cu universalismul. Asocierea semnificativă substanțială între orientarea către valorile tradiției și cea către valorile benevolenței confirmă circularitatea modelului elaborat de Schwartz, pe baza complementarității valorilor.

În analiza și interpretarea impactului pe care variabilele sociodemografice potențial relevante îl au asupra variației valorilor profesionale ale studenților ce se pregătesc pentru munca de îngrijire, luate în considerare ca aspecte ale culturii de grup social, am ajuns la următoarele rezultate.

Valorile studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii variază semnificativ în funcție de gen. Studentele acordă mai mare importanță următoarelor domenii de valoare: benevolența, universalismul, conformismul, tradiția, autodeterminarea și autorealizarea.

O cercetare longitudinală, direct relevantă, este cea asupra dinamicii valorilor parentale, desfășurată la nivel național în perioada 1993 - 2018. Raportat la corelate sociodemografice potențial relevante, cum sunt genul, nivelul de educație sau mediul sociocultural de proveniență, în privința unor valori cum sunt religiozitatea, toleranța, responsabilitatea și altruismul românii tind să rămân conservatori. Din acest punct de vedere, societatea românească, afirmă Bogdan Voicu⁴, s-ar situa undeva pe drumul de la tradiționalism către modernitate.

Într-un alt studiu pe cohorte de liceeni între 1993 - 2018, același cercetător urmărește schimbările transgeneraționale⁵, inclusiv în privința importanței acordate muncii și religiei. Pe fondul unei diminuări a importanței acordate religiei și familiei, generațiile de liceeni născuți după anul 2000 apar mai orientate cultural spre o modernitate ce presupune atât un declin al valorilor familiei tradiționale cât și o secularizare accentuată. Cu toate acestea fetele rămân, comparativ, mai tradiționaliste, acordând atât religiei cât și familiei o importanță mai mare.

Valorile studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii variază semnificativ în funcție de gen. Studentele acordă mai mare importanță următoarelor domenii de valoare: benevolența, universalismul, conformismul și tradiția.

Având în vedere că cercetarea noastră a fost realizată în perioada 2022 - 2023, putem considera că importanța acordată valorilor benevolenței și universalismului, împreună cu prezența unei orientări

⁴ Bogdan Voicu, „Valori parentale: ce ar trebui să învețe copiii?”, în B. Voicu, H. Rusu, C. Tufiș, *Atlasul valorilor românilor: România la 100 ani*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2020, p. 173

⁵ Idem, “Schimbarea generațională ca motor al schimbării?” în *Ibidem*, p. 193

destul de distincte către conformism și tradiție, confirmă concluziile studiului longitudinal menționat anterior, realizat pe un eșantion național. Domeniile benevolenței și universalismului cuprind valori ce țin de grijă și ocrotire, legate de practici etichetate ca eminentamente feminine în culturile tradiționale. Se poate afirma că populația investigată are o orientare culturală conservatoare în această privință.

Larga majoritate a studenților care se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii se declară creștini ortodocși. În condiția în care variația valorilor în funcție de apartenența confesională nu a putut fi analizată datorită irelevanței statistice a datelor obținute, am constatat că valorile subiecților investigați variază semnificativ în funcție de asumarea religiozității la nivel individual. Studenții care se declară religioși acordă o importanță mai mare domeniilor de valoare ale benevolenței, universalismului și tradiției. În condiția în care o parte a valorilor ce țin de acest ultim domeniu sunt intim legate de prezența semnificativă a convingerilor religioase, așa cum am menționat anterior, aceste domenii de valoare corelează puternic pozitiv unele cu altele.

În interpretarea rezultatelor, menționăm un studiu de referință, pe un eșantion reprezentativ pentru populația Uniunii Europene publicat în 2004, cel al lui Anthony Abela⁶. Cercetarea sugerează că, chiar și în culturile europene în care orientările valorice tradiționale și cele moderne conviețuiesc, funcționează în continuare cunoscutul postulat durkheimian: religiozitatea influențează normele sociale, păstrându-și funcția generatoare de solidaritate și coeziune socială.

În concluzie, studiu nostru sugerează că, în populația investigată, luată în considerare ca variabilă de grup social, religiozitatea asumată individual, corelează pozitiv cu formele de solidaritate voluntară pe care le implică aderarea la valorile benevolenței și universalismului.

⁶ Anthony M. Abela, *Solidarity and religion in the European Union: A comparative sociological perspective*, în P. G. Xuereb, (Ed.), *The Value(s) of a Constitution for Europe*, Malta: European Documentation and Research Centre, University of Malta, 2004, pp. 83-84

Valorile studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii variază semnificativ în funcție de mediul sociocultural de proveniență. Studenții care provin din mediul urban acordă o importanță mai mare valorilor hedonismului, puterii și stimulării decât cei din mediul rural.

Valorile profesionale ale studenților ce se pregătesc pentru ocupații în domeniul îngrijirii *nu* variază semnificativ în funcție de anul de studiu. Nu am reușit să surprindem aspecte legate de socializarea valorilor profesionale specifice muncii de îngrijire de-a lungul perioadei de studii, între anul I și anul III. Ori, în munca de îngrijire, eventuala nepotrivire dintre așteptările de rol profesional ale studenților și situația de teren poate afecta practica viitoare. În acest context, am arătat că analiza reprezentărilor pe care studenții ce se pregătesc pentru munca de îngrijire le au asupra viitorului lor rol profesional poate fi o modalitate alternativă de abordare a valorilor asociate acestuia.

Referitor la al doilea studiu, nu am urmărit să analizăm pe larg conținutul reprezentării pe care studenții o au asupra viitoarei lor profesii, ci doar să constatăm relevanța valorilor asociate rolului de asistent social.

Am constatat că valori specifice muncii de asistență socială țin de componenta normativ-evaluativă a reprezentării asupra viitoarei ocupații. Le prezentăm în continuare pornind de la analiza comparativă a codurilor deontologice ce a permis identificarea următoarelor valori comune în profesiile de îngrijire: respectul persoanei și demnității umane, respectarea vieții private și preocuparea pentru bunăstarea beneficiarilor. Aceste valori-cadru sunt cuprinse în domeniile universalism și benevolență.

Asistentul social *ar trebui să se implice în protejarea minorilor și să fie pregătit să-i apere pe cei vulnerabili.*

Ca valoare din registrul etic și moral implicată de principiul respectului persoanei și a demnității umane, justiția socială aparține nodului central al reprezentării. Apare exprimată ca un imperativ, nu doar în termeni de simplă dezirabilitate: asistentul social ar trebui să se implice în protejarea minorilor și în salvagardarea intereselor persoanelor

vulnerabile. Rezultatul confirmă concluziile studiului exploratoriu: studenții ce urmează specializări ce pregătesc pentru munca de îngrijire acordă o importanță crescută valorilor din domeniul universalismului, comparativ cu ceilalți studenți.

Asistentul social ar trebui să ajute oamenii.

Altruismul apare de asemenea, asociat rolului profesional. Rezultatul confirmă concluziile studiului exploratoriu: studenții ce urmează specializări ce pregătesc pentru munca de îngrijire acordă o importanță crescută valorilor din domeniul benevolenței, comparativ cu ceilalți studenți.

Asistentul social ar trebui să se simtă răsplătit atunci când reușește să schimbe ceva.

Așa cum am constatat în studiul exploratoriu, valorile specifice muncii de îngrijire, cuprinse în domeniile de valoare ale universalismului și benevolenței, se regăsesc, împreună cu autorealizarea și hedonismul, printre prioritățile valorice ale studenților. În acest context, ca satisfacție profesională anticipată, schimbarea la care se referă subiecții ar putea fi interpretată mai degrabă ca fiind în legătură cu nevoi din registrul autoactualizării, decât cu preocupări altruiste.

Asistentul social ar trebui să aibă capacitatea de a relaționa cu alții.

Constatăm că, în ceea ce privește competențele profesionale cerute de munca de asistență socială, studenții investigați tind să acorde importanță aptitudinii proprii de a relaționa cu viitorii beneficiari ai serviciilor lor. Competențele speciale de comunicare și buna cunoaștere a legislației apar doar la polul descriptiv al reprezentării, iar aspecte esențiale în munca de teren, cum sunt buna pregătire profesională, capacitatea de a lua decizii dificile, sau abilitatea de a colabora cu organizațiile non profit nici măcar nu intră în nodul central.

Pentru viitorii practicieni, competența profesională înseamnă mai degrabă dezvoltarea capacității personale de a empatiza și de a înțelege beneficiarul, decât de capacitatea de a lucra coordonat în mediul organizațional sau de a răspunde eficient provocărilor concrete ale

muncii de teren. Rezultatele confirmă concluziile unui studiu recent pe această temă, studiu desfășurat în patru țări europene.

Apar două aspecte intens valorizate negativ: munca de birou și presiunea psihică asociată ocupației. Birocrația din mediul organizațional și stresul asociat responsabilității decizionale apar ca principale așteptări legate de viitorul rol profesional. Remunerația modestă intră la polul descriptiv, neantrenând, ca aspect reprezentational, exprimarea unor valorizări din partea subiecților investigați.

În concluzie, valori profesionale specifice muncii de asistență socială fac parte integrantă din modul în care studenții își reprezintă viitoarea profesie, ca aspecte dezirabile, valorizate anticipat, legate de rolul profesional pentru care aceștia se pregătesc. Valori asociate rolului profesional, ca altruismul sau justiția socială, emerg pe fondul unei concepții asupra muncii de asistență socială centrată pe relația individuală cu beneficiarul. Dimensiunea ei organizațional-instituționalizată este secundară.

Considerăm că cercetarea de față aduce o contribuție metodologică la studierea valorilor.

Ca element constitutiv al culturii de grup valorile profesionale contribuie la construirea rolului profesional ca și obiect al reprezentării. Presupun dobândirea și transpunerea în practică a unei cunoașteri referitoare la acest obiect, așa cum este socializat educațional. Presupun evaluări ce implică întotdeauna valori comune, pe care se întemeiază judecățile lor asupra obiectului reprezentat.

Analiza reprezentărilor oferă o alternativă viabilă de abordare a valorilor.

Bibliografie selectivă

Abela, Anthony M., "Solidarity and religion in the European Union: A comparative sociological perspective", în Xuereb, P. G., (Ed.), *The Value(s) of a Constitution for Europe*, Malta: European Documentation and Research Centre, University of Malta, 2004, pp. 71-101

Abric, Jean Claude, *Pratiques sociales et représentations*, Presses Universitaires de France, Paris, 1994

Chelcea, Septimiu, *Tehnici de cercetare sociologică*, Ed. SNSPA-Facultatea de Comunicare și Relații Publice, București, 2001

Curelariu, Mihai, *Reprezentări sociale*, Ed. Polirom, Iași, 2006

Hitlin, Steven; Piliavin, Jane A., "Values: Reviving a Dormant Concept", *Annual Review of Sociology* 30, 2004, pp. 359–393

Merton, Robert K., *Social theory and social structure*, Ed. Free Press, New York, 1957

Moliner, Pascal, "From Central Core Theory to Matrix Nucleus Theory", *Papers on Social Representations* 26 (2), 2016, pp. 3.1- 3.12

Moscovici, Serge, "The Myth of the Lonely Paradigm: A Rejoinder", *Social Research* 5, 1984, pp. 939-967

Parsons, Talcott; Shills, Edward A., "Values, Motives and Systems of Action", în Parsons, T., E., Shills, A., (Ed). *Toward a General Theory of Action*, Harvard University Press, 1951, pp. 388-433

Pusztai, Gabriella; Csók Cintia, "Ambivalence of Professional Socialization in Social and Educational Professions", *Social Sciences* 9, 2020, pp. 147

Schwartz, Shalom H., "Are there Universal Aspects in the Content and Structure of Value?", *Journal of Social Issues*, 50, 1994, pp. 19-45

Schwarzweiler, Harry K., "Values and occupational choice", *Social Forces* 39, 1960, pp. 126-135

Spates, James L., "The Sociology of values", *Annual Review of Sociology* 9, 1983, pp. 28-47

Turner, Ralph H., "Reference groups of future-oriented men", *Social Forces* 34, 1955, pp. 129-143

Williams, Margaret A., “Reference Groups: A Review and Commentary”, *The Sociological Quarterly* 11, 1970, pp. 545 – 556

Zins, Chaim, “Defining Human Services, *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 28 (1), 2001, pp. 3-21,

<https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol28/iss1/2>